

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen
argazkiak, **herriz herri**

Oñati, 1960-2010

(Bigarren edizioa)

2016ko azaroa

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizkidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketan argazkiak,
herriz herri

Oñati, 1960-2010

Bigarren edizioa

2016ko azaroa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

Aurkezpena. 6

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**.

ETApm, ETAm eta ETAk bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 9

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**. 21

Erabilitako iturri eta zerrendak. 23

Aurkezpena

2015eko irailaren 4an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak jendurrean aurkeztu zituen “Euskal kasuan izandako bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan argazkiak, herriz herri (1960-2010)” izeneko dokumentuak. Guztira, 130 liburuxka dira, beste horrenbeste udalerriri buruzkoak. Ekitaldia egin zen Gogora – Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren egoitzan, Iñigo Urkullu buru zela, eta, han, liburuxka hauek banatu zitzaizkien alkateei.

Erretratu bakoitzak 1960 eta 2010 bitartean herri bakoitzean gertatu diren indarkeriazko heriotzen inguruan dagoen informazioa ematen du; betiere euskal kasuarekin lotuta dauden edo egon daitezkeen heriotzei buruzkoa. Helburua da memoriari buruzko udal-politika sustatzeko informazioa ematea, eta biktimengana eta haien senitartekoengana hurbiltzea. Egia esan, berehalakoan nabaritu zen dokumentu horiek udalen esku utzi izanaren eragina. Izan ere, 2014arekin alderatuta, laukoiztu egin zen 2015eko azaroaren 10ean Memoriaren Eguna ospatu zuten udalen kopurua.

Lehen edizio haren aurkezpenean argi adierazi zenez, bildutako kasuetatik gehienetan, dagoen informazioa bat dator eta nahikoa da. Dena den, kasu batzuei buruz, batez ere hirurogeiko hamarkadan, hirurogeita hamarreko hamarkadan eta laurogeiko hamarkada oso hasita zegoen arte izandakoetan, ez dago nahikoa informaziorik edo bertsio kontraesankorrek eta datu nahasgarriak agertzen dira; horrenbestez, oraindik ezin da azken ondorioa atera. Alde horretatik, beraz, azpimarratu zen lan hori ezin zela behin betiko amaitutzat eman, eta zabalik zegoela osatuz joateko.

Aurkezpena egin zenetik, ekarpen eta kontsulta ugari egin dituzte eraginpekoek, udalek zein herritarrek. Eta ohar horiei esker, asko hobetu da hasierako dokumentua. Hala, hartutako konpromisoa garaiz bete ahal izan da, eta prest da bigarren edizioa: 2016ko azarotik, udalen esku da, eta herritarrek ere eskura dezakete Gogoraren eta Bakegintza eta Bizikidetzako Idazkaritza Nagusiaren weguneetan.

Data horretatik aurrera eta bi webgune horietan, beste informazio-gune bat ireki da, “Aitortutako biktimak” izenburupean: informazio zehatza ematen du lege-arau baten babesean errekonozitu diren biktimei buruz. Terrorismoaren biktimei dagokienez, 1960tik aitortutako kasuak biltzen ditu, biktimei erreparazioa egiteko onartu diren legeak oinarritzat hartuta: 29/2011 Legea, 32/1999 Legea (Estatuko araudia) eta 4/2008 Legea (araudi autonomikoa). Funtzionario publikoek bizitzeko eskubidea urratu dieten biktimei dagokienez, 107/2012 Dekretuak aitortutako kasuak jaso dira, 1960tik 1978ra bitartekoak.

Aitortutako biktima horiez gain, badira aitortzeke dauden biktimak ere. Horietako asko datozen urteotan uztailaren 28ko 12/2016 Legea garatu zain daude: Eusko Legebiltzarrean onartu berri da, Euskal Autonomia Erkidegoan giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko. Beste kasu batzuk, berriz, ez daude argi ikerketarik egin ez zelako, bertsio kontrajarriak daudelako, urraketak nork edo zergatik egin zituen argi ez dagoelako edo ebazpen judizialaren zain daudelako.

Puntu honetan, beraz, bi datu-baseak elkarren osagarri dira. “Aitortutako biktimak” izeneko gunean, lege baten babesean aitortpena jaso duten biktimei buruzko informazioa biltzen da. *Udal-erretratuak* ez dira biktimei errekonozimendu ofiziala emateko agiri ofizialak, informazioa ematekoak baino. Zerrenda horretan, aitortutako biktimei buruzko informazioa ematen da, batetik, eta prozedura judizial bidez edo lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez aitortpena jaso zain dauden biktimena ere bai, bestetik.

60/147 Ebazpena da nazioarteko zuzenbideak biktimei zuzendutako politikak egiteko duen bitartekorik garrantzitsuen; Nazio Batuen Batzar Nagusiek onartu zuten, 2005ean. Ebazpen horren 9. artikuluan berariaz jasota dago pertsona bat biktimatzat hartuko dela, alde batera utzita kasua judizialki erabat argitu den ala ez. Horrela izan ez balitz, terrorismoaren edo bestelako indarkerien biktimak ezin izango lirateke biktimatzat hartu, baldin eta kasu horiek epaitu edo argitu gabe baleude, eta, ildo horretatik, ezin izango litzazieke erreparaziorik egin errekonozimendu-lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez.

Ez dira sartu *Udal Erretratu* hauetan nazioarteko zuzenbidearen estandar horien arabera bizitzeko eskubidearen urraketatzat hartu ezin daitezkeen kasuak, gertatutako unean zegoen indarkeria testuinguruarekin lotura zuzena izanik ere. Hor sartzen dira suizidioak, istripuak, indarkeriazko ekintza batean gertatutako heriotzak, polizia-kidegoen artean egindako ustekabeko tiroak...

Oinarri horien gainean, *Udal Erretratuak* egiteko, biktimei buruz argitaratuta dauden zerrenda guztiak aztertu dira: Barne Ministerioak, Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak, biktimen elkarteek, komunikabideek zein egile partikularrek egindakoak. Udalerrri bakoitzeko liburuxkan sartu dira hala bere lur-eremuan izan diren biktimak, nola, ekintza bera beste nonbait gertatuta ere, herri horretakoak diren edo bertan bizi diren biktimak.

Bi ataletan egituratu da edukia: lehenengoan, bizitzeko eskubidearen urraketa nahikoa frogatutzat dagoen kasuak jasotzen dira, egileen eta hurrenkera kronologikoaren arabera antolatuta. Bigarrean, berriz, nahikoa argitu ez direla-eta kalifikazio hori behin betiko baietsizat ezin eduki dezaketen kasuak biltzen dira.

EAEko udalek adierazitako behar batetik sortu zen lan hau; izan ere, memoria-ekitaldiak sustatzeko orduan, ez zuten nahikoa informazio udalerrian izandako biktimei buruz. Dokumentu honek tresna erabilgarria izan nahi du udal-arduradunek memoriari buruzko proiektuak egiteko orduan herriko informazio guztia eskura izan dezaten.

Azken batean, iraganean nozitutako terrorismoaren eta indarkeriaren aurrean memoria kritikoa bultzatzeko betebeharrak instituzionalari erantzutea da kontua. Biktimen oroimena bizirik iraunarazteko memoria, eta orainaldian eta etorkizunean giza eskubideekiko behin betiko konpromisoa helarazten duena, bereziki, bizitzeko eskubidearen eta pertsonen duintasunaren errespetuarekiko konpromisoa.

Garrantzitsua da argi izatea memoriaren politika publiko baten helburua ez dela *omenaldiak* egitea. Bi helburu nagusi ditu, eta zentzu sozial eta politiko sakonagoa dute helburu horiek: biktimei dagokienez, gertatutakoa gogoraraztea, jasan zuten bidegabekeria aitortzea, eta haienganako elkartasuna adieraztea beste behin ere, eta, gizarteari dagokionez, berriz, gogoeta kritikoa sustatzea iraganean gertatutakotik berriz ere gertatu behar ez duenaz hausnartzeko, edo, aitzitik, gertatutako horretatik azpimarratu behar denaz hausnartzeko.

Liburuxka hauetako bakoitza berriz ere gertatu behar ez duenaren eta ahaztu behar ez denaren erretratu da. Dokumentuaren izenburuan *erretratua* hitza jasotzen da, erretratuak gizakiaren irudia erakusten duelako; aurpegia, begiak eta espresioa dituelako. Erretratuak pertsona jakin bat irudikatzen du; izen, abizen, familia, lagun, istorio, amets eta proiektuak dituen pertsona jakin bat. Biktimen sufrimendu bidegabekia hezurmamitzen duten aurpegiaren erretratua duzu dokumentu hau.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

ETApm, ETAm eta **ETAk**
bizitzeko eskubidearen aurka
egindako urraketak

1

Esteban Maldonado Llorente

Data: 1975/10/05.

Adina: 20 urte.

Non jaioa: San Pedro de Mérida (Badajoz).

Destinoa: Arrasateko Guardia Zibilaren kuartela.

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Arantzazu-Oñati errepidea (Gipuzkoa).

Prozedura: Bonba, Land Roverra pasatzen ari zela.

Datu gehigarriak: Beste bi guardia zibil ere hil ziren: Jesús Pascual Martín Lozano eta Juan José Moreno Chamorro. Lehergailuak larri zauritu zituen beste bi: Juan García Lorente eta José Gómez Castillo (kaporala).

2

Jesús Pascual Martín Lozano

Data: 1975/10/05.

Adina: 25 urte.

Non jaioa: Villaverde de Íscar (Segovia).

Destinoa: Arrasateko Guardia Zibilaren kuartela.

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Arantzazu-Oñati errepidea (Gipuzkoa).

Prozedura: Bonba, Land Roverra pasatzen ari zela.

Datu gehigarriak: Beste bi guardia zibil ere hil ziren: Esteban Maldonado Llorente eta Juan José Moreno Chamorro. Lehergailuak larri zauritu zituen beste bi: Juan García Lorente eta José Gómez Castillo (kaporala).

3

Juan José Moreno Chamorro

Data: 1975/10/05.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: Villamesías (Cáceres).

Destinoa: Arrasateko Guardia Zibilaren kuartela.

Seme-alabak: Hiru seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Arantzazu-Oñati errepidea (Gipuzkoa).

Prozedura: Bonba, Land Roverra pasatzen ari zela.

Datu gehigarriak: Beste bi guardia zibil ere hil ziren: Jesús Pascual Martín Lozano eta Esteban Maldonado Llorente. Lehergailuak larri zauritu zituen beste bi: Juan García Lorente eta José Gómez Castillo (kaporal).

4

Manuel León Ortega

Data: 1978/12/01.

Adina: 35 urte.

Non jaioa: Constantina (Sevilla).

Destinoa: Oñatiko Guardia Zibilaren kuartela.

Seme-alabak: Hiru seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Oñatiko Aloña Mendi kirol-elkarteko taberna.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Barraren atzean ezkutatzea lortu zuen beste agente batek.

5

Juan Antonio Díaz Román

Data: 1979/04/29.

Adina: 28 urte.

Non jaioa: Melilla.

Destinoa: Lehergailuak Indargabetzeko Gipuzkoako Lantaldea.

Seme-alabak: Hiru seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila, TEDAXeko teknikaria.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Oñatin eraikitzen ari ziren etxebizitzaren bloke bat.

Prozedura: Indargabetzen ari zen bonba batek eztanda egin zion. "Kontuz, ez pasa. Lehergailua" jartzen zuen bonba zegoen poltsak, eta ETaren sinadura.

6

Ángel Astuy Rodríguez

Data: 1980/02/08.

Adina: 48 urte.

Non jaioa: Isla (Kantabria).

Bizilekua: Oñati (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Bost seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Oñatiko udaltzaina.

Egilea: ETApm.

Heriotza-lekua: Oñatiko Arantzazu kalea, Vitoria tabernaren alboan, lanera zihoala.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

7

José Reyes Corchado Muñoz

Data: 1983/10/15.

Adina: 28 urte.

Non jaioa: Alburquerque (Badajoz).

Destinoa: Aretxabaletako kuartela.

Seme-alabak: Bi alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Guardia Zibilaren hiru ibilgailu Oñatiko Zubillaga auzotik igarotzen ari zirela.

Prozedura: Urrutitik aktibatutako bonba bat leherrarazita.

Datu gehigarriak: Arrasateko Debagoieneko Ospitalean artatu zuten Antonio Ramos Ramírez guardia zibila, zauri arinengatik.

8

Antonio Ramos Ramírez

Data: 1986/06/08.

Adina: 32 urte.

Non jaioa: Espera (Cádiz).

Destinoa: Oñatiko kuartela.

Seme-alabak: Haur bat, eta emaztea sei hilabeteko haurdun.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia Zibileko kaporal lehena.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Arrasateko San Andres auzoko taberna batetik irten eta emaztearekin batera autoan sartzera zihoala.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

9

Antonio Ángel López Martínez-Colmenero

Data: 1987/07/14.

Adina: 32 urte.

Non jaioa: Cabreiroá (Ourense).

Destinoa: Oñatiko kuartel-etxea.

Seme-alabak: Alaba bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia Zibileko Terrorismoaren aurkako Landa Taldeetako (GAR) kaporal lehena.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Bonba bat lehertu zen errepide ondoan, GAR taldeen konboi bat Oñatitik Legazpira zihoala.

Prozedura: Urrutitik aktibatutako bonba bat leherrarazita.

Datu gehigarriak: Beste agente bat ere hil zen, Pedro Galnares Barrera, eta hamabi zauritu ziren: Agustín Álvarez Belmonte, Antonio Martínez Hernández, Juan Barreal Fernández, Andrés Castillejo Martín, Benedicto Martín, Francisco Montes Urbano, Pedro Delicado Navarro, José Martínez Rodríguez, Antonio Grande Lozano, Manuel Tejeiro Méndez, José Rodríguez Chacopino eta José Antonio González García.

10

Pedro Galnares Barrera

Data: 1987/07/14.

Adina: 26 urte.

Non jaioa: Potes (Kantabria).

Destinoa: Oñatiko kuartel-etxea.

Seme-alabak: Emaztea haurdun zegoen.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia Zibileko Terrorismoaren aurkako Landa Taldeetako (GAR) kidea. Erasoak jasaneen konboiaren buruko gidaria.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Bonba bat lehertu zen errepide ondoan, GAR taldeen konboi bat Legazpira zihoala, Oñatitik gertu.

Prozedura: Urrutitik aktibatutako bonba bat leherrarazita.

Datu gehigarriak: Beste agente bat ere hil zen, Antonio Ángel López Martínez-Colmenero, eta hamabi zauritu ziren: Agustín Álvarez Belmonte, Antonio Martínez Hernández, Juan Barreal Fernández, Andrés Castillejo Martín, Benedicto Martín, Francisco Montes Urbano, Pedro Delicado Navarro, José Martínez Rodríguez, Antonio Grande Lozano, Manuel Tejeiro Méndez, José Rodríguez Chacopino eta José Antonio González García.

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**

1

Susana Arregi Maiztegi

Data: 1990/06/1990.

Adina: 25 urte.

Non jaioa: Oñati (Gipuzkoa).

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Irakasle-ikasketak egin zituen, eta Oñatiko ikastolan lan egin zuen, eskolaurrean eta arazoak zituzten umeekin. ETAko kidea.

Egilea: Guardia Zibilaren operazio batean.

Heriotza-lekua: Irunberriko Arroila (Nafarroa).

Prozedura: Su-armaz egindako tiroa. Buruan tiro bat zeukan, distantzia laburrean egina; Guardia Zibilarekin tiroketa bat gertatu zen.

Datu gehigarriak: Bertsio kontrajarriak dituen kasua. Bertsio ofizialak suizidioa aipatu zuen heriotza-kausatzat. Ardanza lehendakariak bertsio ofiziala zalantzan jartzeko arrazoiak zeudela esan zuen hilaren 27an. Autopsiaren arabera, asfixiaz hil zen. José Luis Hervás Mañas guardia zibila eta Jon Lizarralde Urreta ETAkidea ere hil ziren. ETAko beste militante bat, Germán Rubenach Roig, buruan zaurituta geratu zen, eta inkoherentziak esan zituen deklarazioetan. Akusazio partikularrak Irati ibaiaren alboan interrogatu zituztela esan zuen, ekainaren 26an.

Erabilitako iturri eta zerrendak

- ABC: *ABC Especiales, Todas las víctimas del terror*, www.abc.es/especiales/eta/victimas
- Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez y Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa, Madril, 2010.
- Arartekoa: *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta*, Eusko Legebiltzarrari egindako txosten berezia, 2009ko ekaina.
- Argituz (Giza Eskubideen Aldeko Elkarte), www.argituz.org
- Arovite, Valentin de Foronda Gizarte Historiarako Institutua (UPV-EHU). www.arovite.com/bases-de-datos/
- AVT (Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.avt.org
- Barne Ministerioa. www.interior.gob.es/
- Calleja, Jose Maria; Sanchez-Cuenca, Ignacio: *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima*, Adhara, Madril, 2006.
- Covite (Euskal Herriko Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.covite.org
- Egin: *Anuarios 1977-1982 eta Anuarios 1982-1997*.
- El Correo. <http://especiales.elcorreo.com/2006/eta/index.html>
- El País: *Las Víctimas*. www.elpais.com/especial/eta/victimas.html
- Euskal Memoria Fundazioa: *Datu-basea*. www.euskalmemoria.com
- Eusko Jaurlaritza. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Fernando Buesa Blanco Fundazioa (dokumenta- zio- eta ikerketa-zentroa). www.fundacionfernandobuesa.com
- Fonseca, Carlos (koord.). 1960. eta 2014. *urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua*. Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egina. Eusko Jaurlaritza. 2014ko abendua.
- Giza Eskubideen Zuzendaritza: *Motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketen eta sufrimendu bidegabeen biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.lehendakaritza.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es
- Juan March Fundazioa. Espainiako trantsizioari buruzko Linz artxiboa. CEACS. www.march.es/ceacs/biblioteca/proyectos/Linz/

- Lazkaoko Beneditarren Fundazioaren Dokumentaziounea. www.lbfundazioa.org
- Libertad Digital: *In Memoriam: No olvidar lo inolvidable*. www.blogs.libertaddigital.com/in-memoriam/
- Marrodan, Javier; Araluce, Gonzalo; Garcia de Leaniz, Rocio; Jimenez, Maria: *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra 1960-86*, Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2013.
- Nuñez, Luis (koord.): *Euskal Herria y la Libertad* (8 lib.), Tafalla, Txalaparta, 1993.
- Pulgar Gutierrez, Belen: *Víctimas del Terrorismo: 1968-2004*, Madril, Dykinson, 2004.
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa. www.fundacionvt.org
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa: *Asesinatos de ETA en Álava*. www.alava.net
- Terrorismoaren Biktimei Laguntzeko Zuzendaritza: *Kontrolatu gabeko taldeen, eskuin muturreko taldeen eta GALen terrorismoak eragindako biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.interior.ejgv.euskadi.net/r42440/es/contenidos/informacion/informacion_documentos_interes/es_document/adjuntos/informe%20final.pdf
- Vasco Press Agentzia: "Crónica de documentación y actualidad", 1.176. alea, 2004ko abuztua.
- Zenbait egunkari: *ABC, Berria, Deia, Diario de Noticias, Egin, El Correo, El Diario Vasco, El Mundo, El País, Euskaldunon Egunkaria, Gara, Hitz, La Razón, La Vanguardia, Noticias de Álava, Noticias de Gipuzkoa*.